

“Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir.”

Bu makale Anayasa Hukukçuları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in 100. Yılında Demokrasi Hafızasının Oluşturulması Projesi” kapsamında kaleme alınmıştır.

Erkan ŞEN¹

¹ Araştırmacı

27 MAYIS'TAN 12 MART'A ASKERÎ MÜDAHALELERİN DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi bir bakıma askerî müdahalelerin tarihidir. Cumhuriyet tarihi boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri, kimi zaman 27 Mayıs 1960'ta ve 12 Eylül 1980'de yaptığı gibi parlamentonun kapısına kilit vurarak iktidarı ele geçirmiş, kimi zaman da 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007'de olduğu gibi siyaset kurumu üzerindeki vasiliğini kullanarak siyasete müdahale etmiştir.

27 Mayıs 1960 askerî darbesi, ordunun siyaset üzerindeki vesayetinin niteliği bakımından önemli bir milattır. Emir-komuta zinciri dışında gerçekleşen ve genç subayların yaptığı bu darbe ile askerî vesayet düzeni yeni bir aşamaya geçmiştir. Darbeden sonra yapılan anayasa ile birtakım kurumlar oluşturulmuş ve bu şekilde askerî vesayet kurumsallaştırılmıştır. Genel oya getirilen bu kurumlarla siyasal özgürlük ortamı kısıtlanmıştır.

27 Mayıs'ın bu etkisi 1960'lı yılların politik atmosferini belirler. Ordu içinde 27 Mayıs'ı örnek alan cuntalar oluşur ve bir bütün olarak siyaset kurumu gözden düşürülmeye çalışılır. Bunlardan en önemlileri, 1962 ve 1963 yıllarında Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir'in liderliğini yaptığı darbe girişimleridir. Bu dönemde oluşan cuntalarda yer alan askerler, 27 Mayıs'ın amaçlarını yerine getirmediğini iddia ediyor ve 27 Mayıs'ı tamamlamak, nihayete erdirmek için hareket ettiklerini söylüyorlardı.

1961 yılının sonunda kurulan Yön dergisi başta olmak üzere dönemin sol fikriyatının önemli bir kısmı, 1960'lı yılların cuntacılarının teorik altyapısını oluşturuyordu.

Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk gibi sol kesimin önde gelen yazarları, 27 Mayıs'ın yarım kalan bir "devrim" olduğunu, iktidarı erken bir zamanda siyasetçilere teslim ettiğini düşünüyorlar, serbest seçimlere dayanan demokrasiyi "cici demokrasi" diye aşağılıyorlardı.

Yine aynı dönemde Türkiye Komünist Partisi'nin eski üyelerinden olan Mihri Belli de Doğan Avcıoğlu'nun düşüncelerine yakın bir şekilde "Milli Demokratik Devrim" tezini ortaya atmıştı. Bu teze göre, Türkiye'de esas çelişki burjuva proleterya mücadelesi değil emperyalizm/antimperializm mücadelesi olmalıydı. Bu yüzden de mücadelede öncü güç proleterya değil, asker-sivil aydın zümre olmalıydı. Bu zümrenin en önemli unsuru da kuşkusuz askerdi. Buna göre, çok partili siyasal hayata son verilecek ve asker öncülüğünde kapitalist olmayan yolla hızlı bir şekilde kalkınma gerçekleşecekti.

1971 yılına doğru gelirken bu tür düşünceler ordu içinde hem alt kademelerde hem de komuta kademesi düzeyinde ciddi bir taraftar kitlesi edinmişti. Bu dönemde, oluşan cuntaların üç ayağı mevcuttu. Bunlardan ilki, ordu üst komutasında Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un liderliğini yaptığı ordu içindeki yapılanmadır. İkincisi, 27 Mayıs 1960 darbesini yapan Milli Birlik Komitesi'ni oluşturan 38 kişilik ekipte yer alıp daha sonra çeşitli sebeplerle tasfiye edilip elçilik görevi için yurt dışına gönderilen Numan Esin, Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer'in liderliğini yaptığı asker kökenli sivillerin oluşturduğu yapıdır. Üçüncüsü ise yine bir Milli Birlik Komitesi üyesi olan Cemal Madanoğlu'nun liderliğini yaptığı, çoğunluğunu yazar ve akademisyenlerin oluşturduğu, içinde Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal gibi isimlerin olduğu bir yapıdır.

Baas tipi sol bir darbe yapmayı amaçlayan bu grubun iş bölümüne göre Gürler ve Batur ordu içindeki örgütlenmeyi sağlayacak; Esin, Kabibay ve Solmazer ordu ile siviller arasındaki bağlantıyı kuracak ve nihayet Madanoğlu ve ekibi de darbenin sivil kadro ayağını kuracaktı.

Söz konusu iş bölümü çerçevesinde yapılan faaliyetler neticesinde de 9 Mart 1971'de askerî darbe yoluyla siyasi iktidar ele geçirilecek, parlamento kapatılacak, Devrim Partisi kurulacak ve Devrim Mahkemesi yoluyla eski dönemin yargılamaları yapılacaktı.

Bu darbe girişimi ordu üst yönetiminde çatışmalara sebep olmuş ve nihayetinde 9 Mart 1971 darbesi gerçekleşmemiş ancak bundan üç gün sonra güdümlü parlamentoculuğa sebep olan 12 Mart 1971 muhtırası verilmiştir.

Muhtıra ile Meclis kapatılmamış fakat Adalet Partisi iktidar koltuğundan indirilerek askerlerin güdümünde bir hükûmet kurulmuştur. Ordu içinde askerî hiyerarşi dışında başlayan cunta yapılanması, ordu komuta kademesi tarafından yapılan müdahaleyle emir-komuta zincirine bağlı bir hâle dönüştürülmüştür. Bu şekilde askerî hiyerarşi dışında örgütlenerek oluşturulmuş darbeci anlayış, hiyerarşiye bağlı kalınan bir şekle evrilmiştir.